

Müasir cəmiyyətin inkisafı təhsilin qarşısında yeni tələblər qoyur. Məqsəd yətisməkdə olan nəslin təbii imkanlarını inkisaf etdirmək, ona elmin əsaslarını öyrətmək, fiziki, əqli, intellektual imkanlarını, maraq və idrak qabiliyyət-lərini nəzərə alaraq onun səxsiyyətini formalasdırmaq, həyatda və cəmiyyətdə səmərəli fəaliyyətə hazırlannmasına, müstəqil, yaradıcı düşünən, ümumi mədəniyyətə malik milli mənəviyyatlı səxsiyyətin yetisdirilməsinə xidmət etmək, süurlu olaraq peşə seçməyə hazırlı olan və Azərbaycanın inkisafı naminə fədakarcasına çalışan vətəndaş tərbiyə etməkdən ibarətdir. Müasir pedaqoji təhsilin əsas məqsədlərindən biri həm də informasiya, innovasiya cəmiyyətinin tələblərinə uyğun yeni formatlı müəllim kadrları hazırlamaqdır. Müəllim-tələbə münasibətləri və müəllim obrazının cəmiyyətdəki şəkli bizi yenidən düşündür: Necə bir səxsiyyət formalasdırmalı?

Müəllim təkcə bilik ötürməklə, hazır resepti yazış tələbənin yaddaşında saxlaması ilə kifayətlənməməli, tələbələrə düşüməyi öyrənməsi məqsədilə bağlı bilik aşılmalıdır! Elə situasiyalar vardır ki, orada konkret bilik və hazır düstur kəməyə çatmayıacaq. Bu zaman situasiyanın təsiri altında tələbə hemin anda ən doğru qərarı vermək bacarığında olmalıdır.

Dərs mövzusu yox, onun çatdırılma üsulu daha önemlidir. Dərsi maraqlı edən təkcə mövzunun bütün təfsilatı ilə çatdırılması deyil, onun hansı üsul və metodlarla ötürülmə keyfiyyəti mühüm rol oynayır. Dərsin tələbələr üçün dərrixidirici təsirli olmaması üçün onların müzakirələrdə feal iştirakının təmin edilməsi çox vacibdir. Bunun üçün müəllimin yüksək eruditisiyi və yaradıcı keyfiyyətlərinin olması vacibdir.

Optimist ovqat, enerjili davranış

Tələbələr enerji saçan müəllimləri daha çox dirləmək isteyirlər. Müəllim rastlaşdığı neqativ hadisələrin təsirində olmamalı, sosial-psixoloji problemlərin doğruduğu gərginliyi auditoriyalara daşımamalıdır. Pessimizmi yanın fikirlər tələbələrdə neqativ ovqat yaradır. Auditoriyaya daxil olanda optimist ovqat və enerjili davranış dərsin gedisi müəyyənləşdirən əsas amilə çevriləməlidir.

Müəllimin pedaqoji ustalığı imkan vermelidir ki, qrupdakı hər bir tələbə özünü onun qarşısında səxsiyyət kimi hiss etsin: məhz bərabərhüquqlu və fərqli imkanlara məxsus səxsiyyət kimi. Tələbənin səxsiyyətinə önəm verildikcə, o, daha çox ona bəslənən etmədi doğrultmağa çalışır.

Ali məktəb müəllimləri gənc nəslin təlim-tərbiyə olumması kimi məsuliyyətli və şərəfli bir peşəni yerinə yetirən pedaqoqlardır. Pedaqoji fəaliyyətdə əsas simaldardan olan müəllim əger ünsiyyətin yaradılması mexanizminə yiyələnməyi bacarıbsa, onda o, tələbələrdə təlim-tərbiyə prosesinin səmərəliliyini artırmağa nail ola biləcekdir. Ona görə ki, pedaqoji fəaliyyət tələbatdan yaranır, tələbatların ödənilməsi ilə təşəkkül tapır. Məhz bu zaman pedaqoji fəaliyyət prosesində müəllim səxsiyyəti formalasır. Burada pedaqoji fəaliyyət dedikdə ali məktəblərdə tələbələrin təlim-tərbiyəsi prosesinə yönəlnən fəaliyyət başa düşür.

Ali məktəb auditoriyalarının kurslarından mühazirə oxuyan müəllimlər tədris etdiyi fənnin ali səviyyədə mənimsədilməsinə bilavasitə məsuldur. Buna görə də belə müəllimlər öz ixtisaslarını mükəmməl bilməklə yanaşı, onun mənimsədilməsi mexanizmini də peşə qabiliyyətinə çevirməyi bacarmalıdır. Cəmiyyətimizin geləcəyi ali məktəblərdə dərs deyən müəllimlərin pedaqoji ustalığının nəti-

cəsindən asılıdır. Müəllim peşəsi təkcə öyrətmək və tərbiyə etməklə məhdudlaşdır. Müəllimin başlıca vəzifəsi təlim prosesini idarə etməkdir. Yəni, ali məktəbdə tələbələrdə müasir dünyagörüşü formalasdırmaq və onu inkişaf etdirmək, öyrədilən peşə üzrə sərbəst təhlil və müşahidə aparmaq bacarığı aşlamaq təlim prosesinin əsas amillərindən. Müəllim həmçinin təlim prosesinə rəhbərlik edir və onu bir-başa məqsədə doğru istiqamətləndirir, yəni verilən biliyin ağında inikasını təmin edir. Belə olunda tələbə yaradıcı insan kimi yetişir və nəticədə, savadlı, bacarıqlı kadr hazırlığı prosesi

sibət düzgün qurulmalı, onların bir-birləri ilə informasiya mübadiləsi təşkil etmələri üçün sağlam mühit formalasdırılmalıdır. Belə olan halda pedaqoji münasibət yaranmış olur ki, bu münasibətin müvəffəqiyyətlə qurulması pedaqoji ünsiyyətdən çox asıldır. Ona görə ki, pedaqoji ünsiyyət, yəni verilən biliyin müəllim və tələbələr arasında sərbəst müzakirəsi olmadan heç bir müəllim tələbələrlə birgə fəaliyyətə nail ola bilməz. Məhz birgə fəaliyyət sayəsində müəllim və tələbələr bir-birlərini daha çəvik başa düşür, müəllim öz bilik və təsəvvürərini, mühazirələrini, rəy və münasibətlərini tələbəyə daha asan çatdırıbilir. Bu ünsiyyət tələbələrin hərtərəfli inkişafına, formalasmasına, onlar arasında sosial mühitin yaradılmasına və qrupdakı sosial-psixoloji prosesləri idarə etməyə imkan verir. Pedaqoji ünsiyyət mədəniyyəti isə müəllimin ünsiyyətin üsul və texnikasına dərindən yiyeleñməsinin, pedaqoji ustalığının və yaradıcılığının nəticəsidir.

Müəllimin məsuliyyəti

Ali məktəbin auditoriya və laboratoriyalarda müəllimin tələbəyə müraciət tərzinə gö-

Qarşılıqlı hörmət, humanist münasibət

Vaqif MAHMUDOV,
Bakı şəhəri 177 nömrəli tam orta
məktəbin müəllimi, Əməkdar müəllim,

Zenfira SEYİDOVA,
ADPU-nun Elmi-təşkilati
şöbəsinin mütəxəssisi

uğurla başa çatmış olur. Təsadüfi deyil ki, yunan filosofu Sokrat peşəkar pedaqoqları “Əqlin törədiciləri” adlandırmışdır.

“Gənc qəlblər üçün məhsuldar Günəş şüaları”

Ali məktəb müəlliminin vəzifələrindən biri də ali tərbiyə prosesini həyata keçirməkdir. Bu, o deməkdir ki, müəllim auditoriyada təhsilin məzmunu ilə təlimin forma və metodlarını vəhdətdə təşkil etməyi bacarmalıdır. Başqa sözlə, müəllim keçilən mövzuya uyğun forma və metodlardan düzgün istifadə etməklə tələbələri həmin mövzunu ətraflı öyrənməyə təşviq etməlidir. Rus pedaqoqu K.D.Uşinski belə müəllimləri “gənc qəlblər üçün məhsuldar Güneş şüaları”na bənzətməlidir.

İnformasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadənin geniş yayıldığı müasir dövrümüzdə ali məktəb müəllimi keyfiyyəti tədrisə nail olmaq üçün müəhazirə və seminarlarını bu texnologiyaların imkanlarından istifadə etməklə aparmalıdır. Müasir dünya təcrübəsi göstərir ki, İKT-dən istifadə etməklə qurulan müasir təhsil modeli ali məktəbin pedaqoji həyəti qarşısında yeni tələb və vəzifələr qoyur.

Təlim-tərbiyə prosesinin uğurla həyata keçirilməsi üçün ali məktəblərdə bu prosesdə müəllim və tələbələr arasında qarşılıqlı müna-

şibət düzgün qurulmalı, onların bir-birləri ilə informasiya mübadiləsi təşkil etmələri üçün sağlam mühit formalasdırılmalıdır. Belə olan halda pedaqoji münasibət yaranmış olur ki, bu münasibətin müvəffəqiyyətlə qurulması pedaqoji ünsiyyətdən çox asıldır. Ona görə ki, pedaqoji ünsiyyət, yəni verilən biliyin müəllim və tələbələr arasında sərbəst müzakirəsi olmadan heç bir müəllim tələbələrlə birgə fəaliyyətə nail ola bilməz. Məhz birgə fəaliyyət sayəsində müəllim və tələbələr bir-birlərini daha çəvik başa düşür, müəllim öz bilik və təsəvvürərini, mühazirələrini, rəy və münasibətlərini tələbəyə daha asan çatdırıbilir. Bu ünsiyyət tələbələrin hərtərəfli inkişafına, formalasmasına, onlar arasında sosial mühitin yaradılmasına və qrupdakı sosial-psixoloji prosesləri idarə etməyə imkan verir. Pedaqoji ünsiyyət mədəniyyəti isə müəllimin ünsiyyətin üsul və texnikasına dərindən yiyeleñməsinin, pedaqoji ustalığının və yaradıcılığının nəticəsidir.

**İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti**

ması, onlara qarşı edilən haqsızlıqdır.

Tələbə müəllimdə daşlaşmış stereotipləri deyil, ondakı dinamik təfəkkür qıymətləndirir. Tələbə ilk operativ reaksiyonu, ilk mesajını müəllimindən almaq istəyir. Tələbələrin bu ehtiyaclarının doğru anlaşılması və sürətlə dəyişən tələblərə elastik adaptasiya müasir dövrün əsas tələblərindən biridir.

Tələbələr tərəfindən sevilmək üçün ilk olaraq onları sevmək və xoş rəftarın olması vacibdir. Onlara öz övladımız, doğmalarımız kimini yanaşmamız lazımdır. Bəzən onları xoşagelməz davranışlardan çəkindirmək üçün ötkəm

qədər formalasmasa, cəmiyyətin onun qarşısına qoyduğu sosial sıfarişi həyata keçirə bilməz. Cənki müəllim gənc səxsiyyətin mənəvi aləminin memarı, cəmiyyətin etibar etdiyi şəxsdir.

Pedaqoji səriştəsi yüksək olan müəllim pedaqoji fəaliyyətində müxtəlif xarakterli tələbələrlə qarşılışacağını əvvəlcədən müəyyənləşdirərək onların heç birini diqqətdən kənardə saxlamamağa çalışır, hər birinin fərdi xüsusiyyətinə dərindən bələd olmağı gələcək dərslerinin yüksək səviyyədə təşkilinin əsas arumenti hesab edir. Bu isə müəllimdən səbr, təmkin, pedaqoji ünsiyyətin qayda-qanunlarına bələd olmaq, bacarıq və ali mədəniyyət tələb edir. Bu mənada ali məktəb müəllimi mərhəməti, döyümlülüyü, vicdanı, məsuliyyəti, vətənpərvərliyi, eləcə də mehribən və yüksək mədəniyyətə malik olmaq kimi insani keyfiyyətləri ilə səciyyələnir.

**Müəllimin təvazökarlığı,
özünə qarşı tələbkarlığı**

Tələbə səxsiyyətinin formalasmasında müəllimin təvazökarlığı və özünə qarşı tələbkarlığı da mühüm rol oynayır. Bu isə əsl müəllim üçün xarakterik haldır. Həmçinin müəllim tədris ili müddətində tələbənin fəaliyyətinə tələbkar olmalı, eyni zamanda onun fikirlərinə hörmətlə yanaşmalı, bir səxsiyyət kimi inkişafına kömək etmeli və bu münasibətləri hər zaman eyni səviyyədə aparmağı bacarmalıdır.

Burada S.Makarenkonun bir fikrini qeyd etmək yerinə düşər: “Pedaqoji ustalıq peşədir və onu öyrənmək lazımdır. Ustalığın mahiyyəti isə müəllimin təşkilatlıq qabiliyyətindədir”.

Əsl tədqiqatçılığı öyrədən bələdçi

Ali məktəblər tələbələrə yalnız informasiyanın ötürüldüyü tədris müəssisələri deyildir, həm də onlara biliklərin müstəqil qazanılması üçün istiqamətlərin verildiyi ali təhsil ocaqlarıdır. Tələbələrə ən vacib təlim materialını öyrətməklə müəllim həm də dərs prosesində tələbəyə qanuna uyğunluqları üzə çıxarmağı, mühüm və dərin ümumiyyətlərə aparmağı, nəticəcə çıxara bilməyi və əsl tədqiqatçı olmağı öyrətmək yolunda bələdçi olmalıdır.

Ali məktəbdə çalışan müəllimlər vəzifəsindən, elmi dərəcəsindən asılı olmayaraq, tələbələrlə dostluq mövqeyinə üstünlük verməli, rəftarında, səmimiyyətində ideal müəllim səviyyəsini qorunmalıdır. Ümumiyyətə, öz işinin ustası olan müəllim tələbəni təlim fəaliyyətinə celb etməyi bacarmalı, ona tədris etdiyi fənni sevdirməklə öyrənməyə sövg etməyin səmərəli yollarının axtarışında olmalıdır.

Pedaqoji kadr hazırlığında müəllim-tələbə münasibətlərinin rolü

müəllim sözünü də ehtiyac var.

Tələbə müəllimin onlarla birgə müzakirə olunaraq qəbul etdiklərini sevər. Müəllimin tələbəyə çatdırmaq istədikləri daşlaşmış həqiqət olsa da bələ o, həmin müəllimin məhsuludur. Tələbələrdə özünəməxsusluq aşılanmalıdır, onlar gedilməyən ciğirlərin açılmasına həvəsləndirilməlidir.

Müəllim yalnız əvvəlcədən yazdığı mühəzirə mətnləri əsasında dərs keçməyi özü üçün meyar hesab etməlidir. Hər gün dərsdən bir neçə saat əvvəl artıq ölkədə və dünyada baş verən proseslərlə bağlı yeni informasiyalarla tanış olmalı, bu işi isə illərin vərdişiənə çevirəməlidir. Cənki müəllimlər tələbələrinin əldə etmək istədiyi informasiyada ilk mənbə olmalıdır.

Müəllimlik bir peşə olaraq sabit nöqtədə durmanın və keçmişin yükü ilə yaşamağı inkar edir. Daim çalışqanlıq və davamlı dinamizm bu peşədə təkmilləşməni şərtləndirən əsas amillər sayila bilər.

Müəllimlik bir qüvvədir. Hər bir ziyanlı insanın həyatında müəllimlərin böyük rolü və əməli var. Hazırda müəllimlik peşəsinə sahiblənlər çoxdur. Müəllimlik peşəsi çətin olmaqla yanaşı, həm də şərəfli və xeyirxah peşədir. Bu peşə fəaliyyəti prosesində müəllim tələbələrə bilik, bacarıq, tərbiyə, emlərin əsası olmaz. Bu, digər tələbələrin hüququnun pozul-